

Особливості інтерпретації корупції та хабарництва в науковому та суспільному дискурсі сучасної України

Лілія Верховод, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

Стаття підготовлена в рамках реалізації проекту «Масова свідомість в зоні воєнного конфлікту на Донбасі» (Державний реєстраційний номер 0116U004150)

Визначаються особливості тлумачення корупції та хабарництва в сучасній науковій літературі. Підкреслюється необхідність чіткого розмежування даних понять. Зауважується, що хабарництво передбачає використання службового становища з метою особистого збагачення. Дане поняття є ширшим за об'ємом, ніж «корупція». Корупція інтерпретується як хабарництво у сфері публічної влади. В науковій літературі виокремлюють доволі велику кількість підходів до вивчення корупції. Серед найпоширеніших можна назвати такі: моралізаторський, нормативний, структурно-функціональний, компаративістський, біхевіоралістичний, мережений, плюралістичний, соціологічний тощо. Вважається, що соціологічний підхід є найбільш перспективним, оскільки передбачає аналіз різноманіття нормативних систем і соціальних факторів, що сприяють корупційній поведінці, а також дозволяє показати диференційованість оцінок даного феномену різними суб'єктами.

Щодо суспільного дискурсу, то в статті підкреслюється зв'язок між ставленням до закону та готовністю брати участь у корупційних практиках. Лише третина опитаних демонструють прагнення діяти лише в межах правового поля. Відносна більшість респондентів оговорюють випадки, коли закон можна проігнорувати. Доведено, що хабарництво та корупція в Україні залишаються тісно вплетеними у соціальну тканину. Зафіксовано амбівалентне ставлення населення до них. З одного боку, хабарництво – це вада суспільного розвитку, яку необхідно ліквідувати. З іншого боку – воно спрощує вирішення проблем, вважається характеристикою менталітету українця. Таке ставлення населення може перешкоджати успішним діям у напрямку суттєвого зменшення проявів даного феномену в нашому суспільстві.

Ключові слова: *корупційні практики; службове становище; неправомірна вигода; публічна влада; вада суспільного розвитку; закон; масова свідомість; прифронтові зони Донбасу*

Specifics of the corruption and bribery interpretation in the scientific and social discourse of modern Ukraine

Liliia Verkhovod, Luhansk Taras Shevchenko National University

The article is prepared within the framework of the project «Mass Consciousness in the Zone of War Conflict in the Donbass» (State Registration Number 0116U004150)

The article defines specifics of the corruption and bribery interpretation in the modern scientific literature. The necessity of clear separation of these concepts is emphasized. It is noted that bribery is about taking advantages of official position aimed at personal gain. This concept is broader than «corruption» by scope. Corruption is interpreted as bribery in the field of public authority. For a long time, corruption was believed to be a disease of developing countries mainly and explained as a by-product of modernization. The situation began to change in the 80's and 90's of the XX century, when the studies related to the spread of this phenomenon in the developed countries of the world have been initiated. A quite large number of approaches to the corruption study are singled out in the scientific literature. The most common are the following: moralizing, normative, structural-functional, comparative, behavioural, networking, pluralistic, sociological, etc. It is believed that the sociological approach is the most promising, since it involves the analysis of the variety of normative systems and social factors contributing to corruption behaviour. Moreover, the sociological analysis of corruption allows for showing differentiation in estimates of this phenomenon by various subjects. These principles were implemented during the empirical study of the corruption and bribery perception on the near-front zones of Donbas.

The article underscores the relation between an attitude to the law and willingness to participate in corruption practices. Just one third of the interviewed demonstrate a strive for acting only within the legal field. The relative majority of respondents speak about cases when the law can be ignored. It was proved that such mindset contributes to a loyal attitude toward corruption and bribery.

As to social discourse, bribery and corruption in Ukraine remain tightly integrated into social medium. The population demonstrates an ambivalent attitude to them. On the one hand, bribery is a disease of social development which needs to be exterminated. On the other hand, it simplifies the problem solution and is believed to be a characteristic of the Ukrainian mentality. Such attitude of the population may hinder successful actions in the direction of significant reduction of this phenomenon manifestations in our society. The differences in the corruption interpretation by young people (18-34 years old) and mature people (35 - 50 years old) were discovered. It was emphasized that young people stand for a more severe punishment for participation in corruption practices (death penalty, life imprisonment). The mature respondents were more reserved in this issue and advocated the dismissal and imprisonment for a certain period. The youth was always a driver of social changes, so such a radical attitude to corruption and bribery suggests the possibility of the appearance of people with a new type of consciousness.

Keywords: *corruption practices; official position; improper advantage; public authority; a disease of social development; law; collective consciousness; near-front zones of Donbas*

Особенности интерпретации коррупции и взяточничества в научном и общественном дискурсе современной Украины

Лилия Верховод, Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко

Статья подготовлена в рамках реализации проекта «Массовое сознание в зоне военного конфликта в Донбассе» (Государственный регистрационный номер 0116U004150)

Определяются особенности объяснения коррупции и взяточничества в современной научной литературе. Подчеркивается необходимость четкого разграничения данных понятий. Считается, что взяточничество предусматривает использование служебного положения с целью личного обогащения. Данное понятие шире по объему, чем «коррупция». Коррупция интерпретируется как взяточничество в сфере публичной власти. В научной литературе выделяют достаточно большое количество подходов к изучению коррупции. Среди самых распространенных можно назвать следующие: морализаторский, нормативный, структурно-функциональный, компаративистский, сетевой, плюралистический, социологический и т.п. Считается, что социологический подход является наиболее перспективным, поскольку предполагает анализ многообразия нормативных систем и социальных факторов, способствующих коррупционному поведению, а также позволяет показать дифференцированность оценок данного феномена различными субъектами.

Относительно общественного дискурса, то в статье подчеркивается связь между отношением к закону и готовностью принимать участие в коррупционных практиках. Лишь треть опрошенных демонстрируют стремление действовать только в рамках правового поля. Относительное большинство респондентов оговаривают случаи, когда закон можно проигнорировать. Доказано, что взяточничество и коррупция в Украине остаются тесно вплетенными в социальную ткань. Зафиксировано амбивалентное отношение населения к ним. С одной стороны, взяточничество – это порок общественного развития, с которым необходимо бороться. С другой стороны – оно упрощает решение многих проблем. Такое отношение населения может препятствовать успешным действиям в направлении существенного уменьшения проявлений данного феномена в нашем обществе.

Ключевые слова: *коррупционные практики; служебное положение; неправомерная выгода; публичная власть; порок общественного развития; закон; массовое сознание; прифронтовые зоны Донбасса*

Постановка проблемы.

Одним із важливих завдань сучасного українського суспільства є боротьба з корупцією. Значні результати у даному напрямку є умовою успішної європейської інтеграції України. Теми корупції та боротьби з нею стали однією із найпопулярніших у вітчизняному науковому та суспільному дискурсі. Здавалось би, що є бажання викоринити дане со-

ціальне явище, є стимул з боку світового співтовариства, але чому немає видимих зрушень?

Різного роду рейтинги та соціологічні опитування свідчать про високий рівень корупції в нашій державі. Наприклад, у дослідженні Transparency International «Індекс сприйняття корупції» (CPI) за 2017 рік Україна набрала 30 балів зі 100¹ можливих і посіла 130 місце (зі 180 країн) [6]. Означена теза є поширеною і в

¹ Індекс є оцінкою від 0 (дуже високий рівень корупції) до 100 (вкрай низький рівень корупції).

суспільному дискурсі. Опитування Фонду «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучерива (осінь 2017 р.) показало: 90 % населення вважають, що корупція поширена у високій мірі² [8].

Масштаби корупційних практик свідчать про специфічне ставлення до законів. Відомо, що хабарництво передбачає кримінальну відповідальність. Поширеність корупції є свідченням ігнорування або свідомого порушення деяких норм існуючого законодавства. Означенні установки впливають, зокрема, на економічну поведінку українців. Саме це зумовлює актуальність дослідження особливостей сприйняття корупції та хабарництва в Україні на рівні науковців та пересічних громадян.

Аналіз досліджень і публікацій.

Корупція та хабарництва потрапляють у проблемне поле різних наук – соціології, економіки, права тощо. Актуальність таких досліджень зумовлена їх негативним впливом на функціонування соціальної системи. В науковій літературі вирішуються питання термінологічного характеру про особливості корупції, співвідношення корупції та хабарництва (М. Підгрушний [13], В. Цитряк [17], М. Цицюра [18], А. Нерсесян [11] та ін.), визначаються методологічні принципи їх вивчення (Г. Кохан [9], М. Макарова, Р. Вахрушев [10]), аналізується досвід боротьби з даними явищами в країнах близького та дальнього зарубіжжя (А. Етціоні [1], Ю. Дерябін [5]), а також в Україні (А. Новак [12], Н. Сорокіна [16], Л. Прудіус [14]). Різного роду агенції проводять соціологічні дослідження, спрямовані на вивчення даної проблематики (наприклад, Transparency International, Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучерива). Особливий інтерес представляє масова свідомість у прифронтовій зоні Донбасу, про що пише І. Кононов [7]. Він зазначає, що «зона конфлікту пронизується нелегітимними практиками (контрабанда, незаконне переміщення людей, імітація бойових дій для досягнення приватних цілей і т. д.). Коли війна набуває позиційного характеру, виникає різке розходження між лінією протистояння і життям решти території країни, яка зовні повертається до мирного життя» [7, с. 30]. Це, на нашу думку, змінює ставлення населення до закону. Разом із тим в означених дослідженнях не торкаються проблеми

особливостей інтерпретації корупції та хабарництва жителями прифронтових зон Донбасу з урахуванням специфіки даних територій. Саме це зумовлює вибір теми даної роботи.

Мета дослідження.

В рамках даної статті ми маємо на меті визначити особливості інтерпретації хабарництва та корупції в науковому дискурсі та суспільному дискурсі сучасної України.

Виклад основного матеріалу.

На першому етапі дослідження даної проблематики одразу виникає питання термінологічного характеру, яке пов'язане з використанням термінів «корупція», «хабарництво», «хабар». Аналіз наукової літератури з означеної проблеми дозволяє говорити про розмаїття думок з цього приводу. М. Підгрушний вказує на необхідність чіткого визначення понять «корупція» та «хабарництво». Він вважає це принциповим питанням, бо термінологічна однаковість є запорукою усунення протиріч і неузгодженості окремих правових норм [13, с. 138]. Слід відзначити, що навіть у міжнародних правових документах має місце непрозорість визначень. Так, наприклад, у Декларації Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з корупцією та хабарництвом у міжнародних комерційних операціях (від 16 грудня 1996 р.) [4] означені поняття розглядаються у нерозривній єдності.

М. Макарова, Р. Вахрушев окреслюють принаймні дві точки зору на співвідношення понять «хабар» і «корупція». З цього приводу вони пишуть: «Корупція, як правило, пов'язана з хабарами, але не кожен хабар можна назвати корупцією. Хабар – це підкуп у будь-якій ситуації, не тільки у сфері державного управління. І в цьому сенсі з поняття корупції випадають такі явища, як «діловий підкуп», прийняття рішень у бізнесі в інтересах окремих співробітників (наприклад, менеджер приймає рішення в обхід начальства і т. д.). Інші автори пропонують вважати корупцією використання своїх посадових обов'язків в особистих цілях не тільки чиновниками, а й представниками бізнесу та громадських структур» [10, с. 54].

В. Цитряк, аналізуючи проблему розмежування означених понять, приходять до висновку, що «хабарництво не в повній мірі охоплюється корупцією, оскільки воно може вчинюватися не тільки в галузі публічної влади, а й у сфері

² Опитування проводилося у період з 18 вересня по 3 жовтня 2017 р. Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучерива та фірмою «Юкрейніан соціолоджі сервіс». Вибірка N=2000 репрезентативна дорослому населенню України (за винятком окупованих територій Криму та окремих районів у Донецькій та Луганській областях); похибка вибірки не перевищує 2,3 %.

організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форм власності» [17, с. 100]. Отже, у науковому дискурсі найбільш популярною є думка, що поняття «хабарництво» є ширшим за змістом, аніж «корупція». Корупція здебільшого тлумачиться як хабарництво, що має місце у сфері державної влади. Вона визначається як вада суспільного розвитку. Це стає поштовхом для актуалізації досліджень корупції у різних країнах світу.

Довгий час проблема корупції вважалася хворобою переважно суспільств, що розвиваються і трактувалася як побічний продукт модернізації [5]. Ситуація почала змінюватися у 80-90-ті рр. ХХ ст. В цей час з'являються дослідження, присвячені поширенню даного явища в розвинених країнах світу. Достатньо згадати працю А. Етціоні «Корупція: нова атака на американську демократію» (1984), в якій він намагався знайти відповідь на ключове питання: хто винен – система чи люди? [1]. Наприкінці ХХ ст. дана тема стала популярною в таких провідних міжнародних організаціях, як МВФ, Світовий банк, Рада Європи, Європейський союз тощо [5].

У науковій літературі відзначається, що «суспільна небезпека корупції полягає в тому, що вона призводить до гальмування та викривлення соціально-економічних реформ; поглиблює соціальну нерівність громадян; збільшує соціальну напругу в суспільстві; порушує принцип соціальної справедливості... формує протиправний спосіб життя, укорінює одну з найгірших форм регламентації суспільних відносин; підриває авторитет держави; завдає шкоди утвердженню демократичних основ управління суспільством» [18, с. 42]. А. Новак підкреслює важливість ліквідації даного явища в нашій державі. З цього приводу він пише: «Викорінення корупції з державної служби та служби в органах місцевого самоврядування є обов'язковою умовою проведення успішних реформ, відродження економіки, фінансової системи, гуманітарної сфери і, врешті, воєнного потенціалу України» [12, с. 93].

Злободенність проблеми корупції детермінує підвищений інтерес до даної проблематики з боку представників різних наук. При цьому С. Босхолов відзначає, що соціологи, економісти, юристи та пересічні громадяни по-різному трактують дане явище [2, с. 53]. Найбільш популярним вважається юридичне визначення корупції. Правники тлумачать її як «злочин, пов'язаний із використанням службового становища

або соціального статусу посадової особи в особистих або корпоративних інтересах» [10, с. 53]. Популярність юридичного визначення зумовлена його практичним застосуванням у правових документах. Разом із тим корупція є цікавою і для економістів. В роботах неокласиків вона тлумачиться як спосіб оптимального досягнення мети та реалізації власних інтересів в умовах невизначеності та обмеженості ресурсів (наприклад, С. Роуз-Аккерман, В. Танзі, А. Шляйфер та ін.) [10, с. 53]. У рамках такої інтерпретації корупція є засобом вирішення певних проблем із мінімальними витратами.

М. Макарова, Р. Вахрушев наводять переваги соціологічного підходу до аналізу корупції. Вони вважають, що він «є найбільш продуктивним, оскільки передбачає аналіз різноманіття нормативних систем і соціальних факторів, що сприяють корупційній поведінці. Крім того, соціологічний аналіз корупції дозволяє показати диференційованість оцінок даного феномену різними суб'єктами» [10, с. 59]. Означена теза яскраво підтверджується результатами емпіричних досліджень.

На буденному рівні всі розуміють, що таке корупція. Разом із тим дослідники наголошують як на широкому, так і на вузькому тлумаченні означеного феномену. Навіть не існує одностайної думки щодо етимології даного терміну. Можна визначити декілька варіантів його походження. М. Цицюра з цього приводу пише: «Одні вважають, що він походить від сполучення латинських слів «corrupte» (кілька учасників зобов'язальних відносин з приводу одного предмета) та «gruere» (ламати, пошкоджувати, порушувати, скасовувати). В результаті утворився самостійний термін «corrupte», який передбачає участь у діяльності кількох осіб, метою яких є «гальмування» нормального ходу судового процесу або процесу управління справами суспільства. Іноді цей термін також пов'язують з латинським словом, але вже дещо іншим – «corruption», яке тлумачиться як «підкуп, продажність громадянських і політичних діячів, посадових осіб» [18, с. 40-41]. Остання інтерпретація є доволі поширеною у науковому дискурсі.

Український дослідник М. Мельник дає типове визначення корупції – це «соціальне явище, яке охоплює всю сукупність корупційних діянь, пов'язаних з неправомірним використанням особами, уповноваженими на виконання функцій держави, наданої їм влади, службових повноважень, відповідних можливостей з метою задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб, а також інших корупційних правопору-

шень, у тому числі тих, які створюють умови для вчинення корупційних діянь чи є приховуванням їх або потуранням їм» [11, с. 92].

У сучасній науковій літературі можна знайти безліч підходів до вивчення корупції. Найбільш повний їх перелік дає Г. Кохан у своїй монографії «Явище політичної корупції: теоретико-методологічний аналіз». Розглянемо деякі з наведених підходів:

1. Моралізаторський: в рамках даного підходу корупція розглядається «як відхилення від «ідеального» типу держави» [9, с. 14], а її знищення «сприятиме покращенню добробуту як кожного окремого громадянина, так і держави загалом» [9, с. 13].

2. Нормативний: увага дослідників акцентується на порушенні «норм та цінностей, які існують у суспільстві» [9, с. 14]. Корупція не тлумачиться як виключно негативне явище. Прихильники даного підходу підкреслюють, що «у процесі модернізації країни корупція є ефективною суспільною практикою» [9, с. 15].

3. Структурно-функціональний: корупція тлумачиться як «один із дефектів функціонуючої державної системи» [9, с. 16]. У центрі уваги дослідників знаходиться, з одного боку, поведінка акторів, задіяних у корупційних практиках, а з другого – системні ефекти корупції у вигляді латентних та явних функцій [9, с. 16].

4. В рамках теорії ігор підкреслюється, що «вибір між корупцією і відмовою від неї залежить не тільки від особистих пріоритетів та інституційного контексту, а й від стратегічної взаємодії з вибором інших» [9, с. 17].

5. Компаративістський підхід: корупція розглядається у порівняльній перспективі у часі та просторі. У 80-х рр. надзвичайно популярними були дослідження, присвячені зіставленню політичної корупції в тоталітарних та демократичних державах на прикладі СРСР та США [9, с. 20].

6. Біхевіоралістичний підхід: сфокусувався на дослідженні електоральної і партійної поведінки з урахуванням змінної «корупція» [9, с. 20].

7. Соціологічний підхід: в рамках даного підходу акцент робиться на «так званих моральних втратах, які стосуються загальноприйнятих переконань, таких як «честь мундира», «публічна духовність» посадовців, політична культура, а також суспільне ставлення до незаконного» [9, с. 21]. Дослідники приходять до висновку, що «за однакових інституційних умов рівень політичної корупції буде різним, залежно від загального морального ставлення громадян та державних управлінців» [9, с. 22].

8. Мережений підхід: корупція розглядається як специфічний спосіб функціонування мережі відносин, одним із суб'єктів якої стає фігура політика-бізнесмена. У центр уваги дослідників потрапляють клієнтилізм та політична машина «як системи негайного або диференційованого обміну для політичної корупції» [9, с. 23].

9. Плюралістичний підхід: передбачає поєднання у дослідженнях здобутків різних концепцій. Корупція розглядається комплексно у зв'язку з такими сферами функціонування суспільства як адміністрування, політика, бізнес, освіта, охорона здоров'я тощо [9, с. 25].

На цьому список підходів до вивчення корупції не вичерпується. Разом із тим аналіз особливостей інтерпретації даного феномену у науковому дискурсі дозволяє зробити декілька узагальнень: 1) корупція передбачає використання свого службового становища з метою неправомірного отримання додаткових благ; 2) корупція є соціально обумовленим негативним явищем та разом із тим невід'ємним супутником суспільного життя; 3) викоренити корупцію повністю практично неможливо, тому основне завдання полягає у її стримуванні та зменшенні негативного впливу на функціонування суспільства, запорукою чого є її комплексне дослідження з урахуванням багатьох змінних.

Впродовж 2017–2018 рр. колективом кафедри філософії та соціології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка реалізовувався емпіричний етап проекту «Масова свідомість в зоні воєнного конфлікту на Донбасі». Одним із напрямків дослідження було виявлення особливостей економічної поведінки населення в умовах збройного конфлікту, зокрема ставлення до хабарництва та корупції (метод дослідження – індивідуальне глибинне інтерв'ю, принцип відбору респондентів – сніговий ком, було опитано 10 чол. віком 18-35 років та 7 чол. віком 36-50 років, опитувалися жителі неокупованих територій Луганської області; метод дослідження – 4 хвили соціологічного опитування, принцип відбору респондентів – методика довірчих груп (більш детально опис даної методології збору емпіричної інформації подано у статті І. Кононова «Теорія масової свідомості: можливості та обмеження в умовах неконвенційної війни (за результатами досліджень на вільній території Луганської області)» [7, с. 37-38]).

Одним із факторів, який впливає на ставлення населення до хабарництва, на нашу думку, є сприй-

няття закону. В рамках 4 хвиль соціологічного опитування в прифронтових зонах Донбасу респондентам пропонувалося визначитися, чи є верховенство закону детермінантою поведінки у різних жит-

тєвих ситуаціях (табл. 1). З огляду на малочисельність вибіркової сукупності, ми не будемо жорстко прив'язуватися до конкретних цифр, а обмежимося лише окресленням певних тенденцій.

Таблиця 1

Розподіл відповідей на запитання «Чи завжди потрібно слідувати юридичним законам, прийнятим державою, в реальному житті?», % до опитаних

Варіант відповіді	Хвиля 1 <i>n=148</i>	Хвиля 2 <i>n=142</i>	Хвиля 3 <i>n=200</i>	Хвиля 4 <i>n=200</i>
Так, ніколи не можна відступати від букви закону	39	45	34 ³	31
В основному завжди, але є виняткові випадки, коли можна щось порушити	29	32	31	37
Закони розраховані на дурнів і «лохів», сильні світу їх не дотримуються, значить можна слідувати законам вибірково	7	4	4	9
Закони пишуть люди і можуть помилятися: потрібно дотримуватися здорового глузду	22	15	22	16
Ні, потрібно чинити так, як тобі вигідно, і намагатися «не попастися»	3	5	9	7
Загалом	100	100	100	100

Лише третина опитаних демонструють готовність діяти в межах правового поля. Статистично значимі відхилення спостерігають між 2 і 3 хвилиною. Це дозволяє робити припущення, які потребують подальшої перевірки, про зменшення кількості людей, що не допускають порушення існуючих законів. Відносна більшість респондентів оговорюють випадки виходу за межі правового поля. Означена установка, на нашу думку, опосередковано впливає на поширеність корупційних практик у житті пересічних громадян, що підтверджується результатами якісного соціологічного дослідження.

В індивідуальному глибинному інтерв'ю окремий блок питань був присвячений нелегальним практикам отримання доходів. Результати першого етапу такого дослідження частково представлявся нами в наукових публікаціях [3]. Наразі більш детально проаналізуємо ставлення до хабарництва в порівняльній перспективі двох категорій опитаних – молодь (18-34 роки) та люди зрілого віку (35-50 років). В ході дослідження респонденти дають типові визначення поняття «хабарник», як то «Человек, который берет дополнительную сумму за то, что он обязан делать по долгу своей службы⁴» (Тетяна, 34 роки, актриса); «Человек, который берет деньги за

³ Значущо більше/менше на рівні 95% та вище порівняно з попередньою хвилиною

⁴ Тут і у подальшому подається мовою оригіналу.

какую-то услугу, которая обходит закон» (Катерина, 21 рік, адміністратор); «Человек, который берёт деньги в личных целях, за предоставление каких то услуг» (Максим, 34 роки, менеджер). «Это тот, который требует за какую-то выполненную работу деньги» (Олена, 47 років, учитель) «Продажный человек» (Татьяна, 46 років, приватний підприємець).

У масовій свідомості склався стійкий стереотип, що корупція, зокрема хабарництво, це зло, з яким необхідно боротися. Зафіксовано відмінності серед молоді та людей зрілого віку щодо уявлень про покарання за дане правопорушення. Опитані віком 18 – 35 років виявилися більш радикальними і виступають за довічне ув'язнення (Катерина, 21 рік, адміністратор) та смертну кару (Олександр, 24 роки, масажист), (Тетяна, 34 роки, актриса). Люди зрілого віку більш стримані і в якості покарання за корупцію пропонують звільнення з роботи (Олена, 47 років, вчитель), штраф та позбавлення волі (Світлана, 50 років, вчитель).

Джерелом даного феномену є не лише дії чиновників, а й простих людей. Наведемо декілька висловлювань з цього приводу: «Я не приветствую взятки, это очень плохо, это неправильно через кого-то договариваешься... С другой стороны, это упрощает жизнь, получает ту же субсидию, пенсию повышенную, паспорт» (Катерина, 21 рік, адміністратор); «Люди сами разбаловали чиновников всякими там подарочками, денежками дополнительными в конвертиках... Каждый хочет получить себе благо... Они вроде бы благодарят, но тем не менее приучают человека к нехорошим вещам» (Тетяна, 34 роки, актриса); «Сейчас все берут взятки, куда не помотри. Все привыкли уже к такому: пока не заплатишь, ничего ж не получишься» (Світлана, 50 років, вчитель). Міркування опитаних з приводу хабарництва дозволяють говорити про присутність даних практик у їхньому повсякденному житті: «Если бы я хотя бы 10 тысяч получала, это уже неплохо. Тогда бы и взятки люди не брали» (Людмила, 31 рік, медсестра); «Просто у нас это даже не скрывается, и каждый знает, что вот этот человек берет взятки, к нему можно подойти и решить проблему» (Анастасія, 20 років, студентка); «Люди які беруть та брали хабарі, є і будуть, тому що це вже їх менталітет» (Олеся, 42 роки, держслужбовець).

Хабарництво опитані вважають найбільш простим методом вирішення власних проблем, разом із тим фіксується усвідомлення того, що це шлях в нікуди: «Не змінити країну, не змінити мислення, якщо працювати в такому режимі» (Олеся, 42 роки, держслужбовець). Одна з опитаних займає принципову позицію та зазначає: «Я никогда не давала взятки и давать не буду. Потому что, если человек занимает определенную должность и имеет на этой должности определённую оплату труда, он посажен на эту должность для того, чтобы выполнять какие-то функции. Если то, что я хочу от него получить, входит в его сферу его деятельности... Почему я должна за это платить?» (Тетяна, 34 роки, актриса).

Висновки.

Отже, актуальність проблеми корупції у науковому дискурсі зумовлена констатацією її негативного впливу на функціонування суспільства. Разом із тим висловлюються думки, що вона може бути засобом зменшення, наприклад, економічних витрат. Більшість дослідників чітко розмежовують поняття «корупція» та «хабарництво». Корупція визначається як форма хабарництва в сфері публічної влади. Різноманіття підходів до аналізу даного феномену свідчить про його багатовимірність та підтверджує необхідність використання декілька змінних при її аналізі, що успішно реалізовується в рамках соціологічного підходу.

Щодо суспільного дискурсу, то хабарництво та корупція в Україні залишаються тісно вpleтеним у соціальну тканину. Зафіксовано амбівалентне ставлення населення до них. З одного боку, хабарництво – це вада суспільного розвитку, яку необхідно ліквідувати. З іншого боку – воно спрощує вирішення проблем, вважається характеристикою менталітету українця. Таке ставлення населення може перешкоджати успішним діям у напрямку суттєвого зменшення проявів даного феномену в нашому суспільстві. У зв'язку з цим варто згадати слова Р. Роуз та У. Мішлер: «У суспільствах, де більшість знає про корупцію і переконана, що в ній бере участь майже кожен, може скластися певна рівновага, коли чиновники і громадяни залучені в угоду, згідно якої люди готові підкупляти один одного. Тим самим може бути досягнутий певний «оптимальний» рівень корупції» [15, с. 22].

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Etzioni A. *Capital Corruption: the New Attack on American Democracy*. – N.Y.: Harcourt Brace Jovanovich, 1984.
2. Босхолов С. С. Борьба с коррупцией: мифы и реальность, надежды перспективы / С. С. Босхолов // *Всероссийский криминологический журнал*. – 2010. – № 2. – С. 51-64.
3. Верховод Л. І. Ставлення жителів прифронтових зон Донбасу до нелегальних практик отримання доходів (на прикладі молоді) / Л. І. Верховод // *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. – Т. 21. – № 8. – С. 5-11.
4. Декларация Организации Объединенных Наций о борьбе с коррупцией и взяточничеством в международных коммерческих операциях (принята резолюцией 51/191 Генеральной Ассамблеи от 16 декабря 1996 года). – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/bribery.shtml
5. Дерябин Ю. С. Можно ли одолеть коррупцию (опыт Финляндии)? / Ю. С. Дерябин // *Современная Европа*. – 2005. – № 1.
6. Индекс сприйняття корупції – 2017. – Режим доступу: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-koruptsiyi-cpi-2017/>
7. Кононов І. Ф. Теорія масової свідомості: можливості та обмеження в умовах неконвенційної війни (за результатами досліджень на вільній території Луганської області) / І. Ф. Кононов // *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. – 2018. – Т. 21. – № 5. – С. 28-47.
8. Корупція у повсякденному житті українців: За що даємо хабарі? Кому і чому? – Режим доступу: <http://dif.org.ua/article/koruptsiya-u-povsyakdennomu-zhitti-ukraintsiv-za-shcho-daemo-khabari-komu-i-chomu345654>
9. Кохан Г. В. Явище політичної корупції: теоретико-методологічний аналіз / Г. В. Кохан. – Київ: НІСД, 2013. – 232 с.
10. Макарова М. Н. Коррупция как предмет социологического анализа / М. Н. Макарова, Р. В. Вахрушев // *Вестник Удмуртского университета. Серия «Философия. Психология. Педагогика»*. – 2012. – Вып. 3. – С. 53-60.
11. Нерсесян А. С. Корупція та службова злочинність в приватному секторі: проблеми розуміння та нормативного регулювання / А. С. Нерсесян // *Науковий вісник Інституту Міжнародних відносин НАУ. Серія: економіка, право, політологія, туризм*. – 2010. – № 1.
12. Новак А. Формування основ національної антикорупційної стратегії в умовах суспільно-політичних трансформацій в Україні / А. Новак // *Аспекти публічного управління*. – 2016. – Т. 4. – № 1-2. – С. 92-98.
13. Подгрушний М. А. Взятничество и коррупция: вопросы терминологии и средства противодействия / М. А. Подгрушный // *Вестник Удмуртского университета. Серия «Экономика и право»*. – 2012. – Вып. 2. – С. 138-143.
14. Прудіус Л. Європейські стандарти доброчесної державної служби / Л. Прудіус // *Аспекти публічного управління*. – 2016. – Т. 4. – № 8. – С. 65-74.
15. Роуз Р. Коррупция, ее оценка и участие в ней: пример России / Р. Роуз, У. Мишлер // *Вестник общественного мнения*. – 2009. – № 3. – С. 22-33.
16. Сорокина Н. Аналіз основних вимог до етичної поведінки державних службовців в Україні: правовий аспект / Н. Сорокина // *Аспекти публічного управління*. – 2017. – Т. 5. – № 1-2. – С. 13-18.
17. Цитряк В. Я. Корупція та хабарництво: проблеми визначення та співвідношення понять / В. Я. Цитряк // *Актуальні проблеми держави і права*. – 2009. – Вип 47. – С. 96-102.
18. Цицюра М. П. Хабарництво та корупція як головна проблема сучасної демократичної держави / М. П. Цицюра // *Вісник ЛДУВС імені Е.О. Дідоренка*. – 2013. – Вип. 4. – С. 38-44.

REFERENCES

1. Etzioni, A. (1984). *Capital Corruption: the New Attack on American Democracy*. Harcourt Brace Jovanovich, N.Y. Retrieved from: <https://www.questia.com/read/124825639/capital-corruption-the-new-attack-on-american-democracy>
2. Boskholov, S.S. (2010). Borba s korruptciei: mify i realnost, nadezhdy perspektivy [Fighting corruption: myths and reality, hopes and perspectives]. *Vserossiiskii krimonologicheskii zhurnal*, 2, 51-64 [in Russian].
3. Verkhovod, L.I. (2018). Stavlennja zhyteliv pryfrontovykh zon Donbasu do nelegalnykh praktyk otrymannja dokhodiv (na prykladi molodi) [An attitude of inhabitants of the near-front zones of Donbas to illegal practices for getting incomes (through the example of the youth)]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 21 (8), 5-11. doi:<https://doi.org/10.15421/1718997> [in Ukrainian].
4. *Deklaraciia Organizacii Obedinennykh Natsii o borbe s korruptciei i vziatocnichestvom v mezhdunarodnykh kommercheskikh operaciiakh (priniata rezoliuciei 51/191 Generalnoi Assamblei ot 16 dekabria 1996 goda)* [The United Nations Declaration against corruption and bribery in the international commercial transactions (adopted by Resolution 51/191 of the General Assembly of December 16, 1996)]. Retrieved from: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/bribery.shtml [in Russian].
5. Deriabin, Iu.S. (2005). Mozhno li odolet korruptciiu (opyt Finliandii)? [Should it possible to overcome corruption (Finland's experience)?]. *Sovremennaja Evropa*, 1 [in Russian].
6. *Indeks spryjnattja korupciji – 2017* [Corruption perception index – 2017]. Retrieved from: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-koruptsiyi-cpi-2017/> [in Ukrainian].

7. Kononov, I.F. (2018). Teorija masovoji svidomosti: mozhlyvosti ta obmezhenja v umovakh nekonvencionnoji vijny (za rezul'tatamy doslidzhenj na viljniy terytoriji Lughanskoji oblasti) [Theory of collective consciousness: possibilities and limitations under the conditions of non-conventional war (based on the research results on the free territory of Luhansk oblast)]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 21 (5), 28-47. doi:<https://doi.org/10.15421/171866> [in Ukrainian].
8. Korupcija u povsyakdennomu zhytti ukrajinciv: Za shho dajemo khabari? Komu i chomu? [Corruption in daily life of the Ukrainians: What do we give bribes for? Whom and why?] Retrieved from: <http://dif.org.ua/article/koruptsiya-u-povsyakdennomu-zhitti-ukraintsiv-za-shcho-daemo-khabari-komu-i-chomu345654> [in Ukrainian].
9. Kokhan, Gh.V. (2013). *Javyshhe politychnoji korupciji: teoretyko-metodologichnyj analiz : monografija* [Phenomenon of political corruption: theoretical and methodological analysis: monography]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
10. Makarova, M.N., & Vakhrushev, R.V. (2012). Korruptciia kak predmet sotciologicheskogo analiza [Corruption as a subject of sociological analysis]. *Vestnik Udmurtskogo universiteta. Serii: Filosofii. Psikhologii. Pedagogika*, 3, 53-60. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/v/korruptsiya-kak-predmet-sotsiologicheskogo-analiza> [in Russian].
11. Nersesjan, A.S. (2010). Korupcija ta sluzhbova zlochynnist' v pryvatnomu sektori: problemy rozuminnja ta normatyvnogho rehuljuvannja [Corruption and white-collar crimes in private sector: problems of understanding and statutory regulation]. *Naukovyj visnyk Instytutu Mizhnarodnykh vidnosyn NAU. Serija: ekonomika, pravo, politologhija, turyzm, I*. Retrieved from: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/view/2934/2895> [in Ukrainian].
12. Novak, A. (2016). Formuvannja osnov nacional'noji antykorupcijnnoji strateghiji v umovakh suspil'no-politychnykh transformacij v Ukraini [The formation basics of the national anti-corruption strategy in the context of the political transformations in Ukraine]. *Aspekty publichnogho upravlinnja*, 4 (1-2), 92-98. doi: <https://doi.org/10.15421/1516011> [in Ukrainian].
13. Podgrushnyi, M.A. (2012). Vziatochnichestvo i korruptciia: voprosy terminologii i sredstva protivodeistviia [Bribery and corruption: issues of terminology and means of counteraction]. *Vestnik Udmurtskogo universiteta. Serii: Ekonomika i pravo*, 2, 138-143. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/v/vziatochnichestvo-i-korruptsiya-voprosy-terminologii-i-sredstva-protivodeystviya> [in Russian].
14. Prudyus, L. (2016). Jevropejsjki standarty dobrochesnoji derzhavnoji sluzhby [European standards of the civil service integrity]. *Aspekty publichnogho upravlinnja*, 4 (8), 65-74. doi: <https://doi.org/10.15421/151642> [in Ukrainian].
15. Rouz, R., & Mishler, U. (2009). Korruptciia, ee ocenka i uchastie v nei: primer Rossii [Corruption, its evaluation and participation in it: example of Russia]. *Vestnik obshchestvennogo mneniia*, 3, 22-33. Retrieved from: <http://www.levada.ru/2011/06/13/vestnik-obshchestvennogo-mneniia-3-101-za-2009-god/> [in Russian].
16. Sorokina, N. (2017). Analiz osnovnykh vymogh do etychnoji povedinky derzhavnykh sluzhbovciv v Ukraini: pravovyj aspekt [Analysis of the main requirements to the ethical behavior of civil servants in Ukraine: legal aspects]. *Aspekty publichnogho upravlinnja*, 5 (1-2), 13-18. doi: <https://doi.org/10.15421/152017> [in Ukrainian].
17. Cytrjak, V.Ja. (2009). Korupcija ta khabarnyctvo: problemy vyznachennja ta spivvidnoshennja ponjatj [Corruption and bribery: problems of definition and relations of the concepts]. *Aktualjni problemy derzhavy i prava*, 47, 96-102 [in Ukrainian].
18. Sycjura, M.P. (2013). Khabarnyctvo ta korupcija jak gholovna problema suchasnoji demokratychnoji derzhavy [Bribery and corruption as a key problem of the modern democratic state]. *Visnyk LDUVS imeni E.O. Didorenka*, 4, 38-44 [in Ukrainian].

Лілія Іванівна Верховод

Кандидат соціологічних наук, доцент
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка
92703, м. Старобільськ, пл. Гоголя, 1

Liliia Verkhovod

PhD in Sociology, Associate Professor
Luhansk Taras Shevchenko National University
1, Gogolya Sq., Starobelsk, 92703, Ukraine

Email: lebedlili@yandex.ru

Цитування: Верховод В. І. Особливості інтерпретації корупції та хабарництва в науковому та суспільному дискурсі сучасної України / В. І. Верховод // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2019. – Т. 22, № 1. – С. 86-94.

Citation: Verkhovod, L.I. (2019). Osoblyvosti interpretatsii koruptsii ta khabarnyctva v naukovomu ta suspilnomu dyskursi suchasnoi Ukrainy [Practices of self-presentation in the Internet space: forms and trends]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 22(1), 86-94.

Стаття надійшла / Article arrived: 14.12.2018

Схвалено до друку / Accepted: 15.01.2019